

Wprowadzenie do kościelnej nauki o sakramentach

Filip Melanchton w IX i X artykule „*Wyznania augsburskiego*”, w krótki i zwięzły sposób przedstawia naukę o chrzcie i wieczerzy Pańskiej Kościoła reformacji wittenberskiej. Nie nazywa chrztu i wieczerzy Pańskiej sakramentami ani też nie podaje definicji sakramentu. Jednak już wcześniej w „*Wyznaniu augsburskim*”, zostało użyte słowo ‘sakramenty’, a mianowicie w V artykule, zatytułowanym: „O służbie kościelnej”, gdzie czytamy:

📖 „Abyśmy tej wiary [wiary usprawiedliwiającej] dostąpili, ustanowiona jest służba nauczania ewangelii i udzielania sakramentów. Albowiem przez Słowo i sakramenty, jak gdyby przez środki, udzielany jest Duch Święty, wzniecający wiarę, gdzie i kiedy Bóg zechce, w tych, co słuchają ewangelii”.

W XIII artykule, zatytułowanym „O przyjmowaniu sakramentów”, użyte zostało także słowo ‘sakramenty’, w domyśle chrzest i wieczerza Pańska. Artykuł ten jest bardzo ważny, mówi bowiem jak należy przyjmować sakramenty, aby przystępujący do sakramentów mógł przyswoić sobie zbawienną łaskę Bożą i przyjąć dary, które one obiecują i sprawiają.

‘Misterion’ w Biblii

Ustalmy najpierw skąd pochodzi słowo ‘sakrament’ i kiedy zostało wprowadzone do języka kościelnego. Słowo ‘sakrament’ pochodzi z języka łacińskiego ‘*sakramentum*’ i jest ekwiwalentem greckiego słowa ‘*mysterium*’, którego polskim ekwiwalentem jest słowo ‘tajemnica’. Pojawia się ono w Starym Testamencie w księgach mądrościowych i tych, które powstały w okresie hellenistycznym. Często występuje w *Księdze Hioba*, gdzie mowa jest o tajemnicy Boga i Jego, niepojętego dla człowieka działania. W *Księdze mądrości* mowa jest o bezbożnych, którzy nie rozumieją tajemnicy Boga. W *Księdze Daniela* czytamy: „Jest Bóg na niebie, który objawia tajemnice i wyjawia królowi Nebukadnesarowi, co się stanie w przyszłych dniach. A twój sen i twoje widzenie, które ci przeszły przez głowę, są takie: Tobie, o królu, przyszły na twoim łożu myśli o tym, co kiedyś się stanie, a ten, który objawia tajemnice, powiedział ci, co się stanie” (Dn 2,28.28). W tych słowach tajemnicą jest przyszłość, którą człowiekowi wyjawia jedynie Bóg.

W Nowym Testamencie słowo ‘*mysterion*’ ma wybitnie teologiczny i chrystologiczny sens. Jezus powiedział do uczniów, że im dane jest poznanie Królestwa Bożego. Tajemnicę tę wyjawia uczniom Pan Jezus w licznych podobieństwach, znajdujących się w ewangeliach.

Dość często z terminem 'tajemnica' spotykamy się w pismach apostoła Pawła. Głoszenie ukrzyżowanego Chrystusa jest głoszeniem tajemnicy Boga (1 Kor 1,23), albo ukrytej tajemnicy mądrości Boga: „My tedy głosimy mądrość wśród doskonałych, lecz nie mądrość tego świata ani władców tego świata, którzy giną; ale głosimy mądrość Bożą tajemną, zakrytą, którą Bóg przed wiekami przeznaczył ku chwale naszej, której żaden z władców tego świata nie poznał, bo gdyby poznali, nie byłiby Pana chwały ukrzyżowali”. (1 Kor 2,6-8). W *Liście do Kolosan* apostoł Paweł mając na myśli chrześcijan, mieszkających w Kolosach i Laodycei, pisze: „Aby pocieszone były ich serca, a oni połączeni w miłości zdążali do wszelkiego bogactwa pełnego zrozumienia, do poznania tajemnicy Bożej, to jest Chrystusa, w którym są ukryte wszystkie skarby mądrości i poznania” (Kol 2,1.2). W *Liście do Efezjan* słowo 'mysterion' ma znaczenie eklezjologiczne (Ef 5,32, por. Ef 2,11nn).

W Nowym Testamencie chrzest i wieczerza Pańska nie zostały nazwane tajemnicą, a więc sakramentami.

Sakramenty przed Reformacją

Prawdopodobnie Tertulian (ok. 160 – 220) pierwszy nazwał chrzest sakramentem. W traktacie „*O chrzcie*” pisał:

📖 „Szczęśliwy sakrament chrztu św., dzięki któremu – po obmyciu się z grzechu naszej dawnej ślepoty – otwiera się nam droga do życia wiecznego” („*O chrzcie*” 1).

Nazywając chrzest sakramentem, tym samym powiązał to słowo z jego znaczeniem profanicznym (przysięga na sztandar, złożenie przysięgi). Sakrament ma więc jakiś związek z przyjęciem na siebie zobowiązania przez przyjmującego sakrament.

Ambroży z Mediolanu (340 – 397) pisał o strukturze sakramentów. Sakrament składa się z dwóch elementów: zewnętrznego, widzialnego (materialnego) oraz wewnętrznego (zbawienna łaska Boża). Tym samym przygotował naukę Augustyna na temat sakramentów.

Augustyn (354 – 430) uważał, że – opierając się na neoplatońskiej wizji rzeczywistości, według której wszystkie rzeczy i wydarzenia widzialne – należą do materialnego, poznawalnego zmysłami świata. Stanowią one odbicie, znaki wskazujące na rzeczywistość duchową (na Ducha Bożego). A więc materialne znaki wskazują na Boga, który okazuje łaskę człowiekowi i daje zbawienie. Dzięki łasce Bożej sakramentalne znaki działają skutecznie. To od Augustyna pochodzi powiedzenie: „Przystąpiło słowo do żywiołu, a stał się sakrament i

on sam jest jakby widzialnym słowem". Na ten słynny pogląd powołuje się ks. Marcin Luter w „*Dużym katechizmie*".

W okresie średniowiecza ustalono, że jest siedem sakramentów (Piotr Lombard [1095 – 1160]). Poglądu tego nie przyjęli reformatorowie. Według reformatorów Chrystus ustanowił jedynie sakrament chrztu i sakrament wieczerzy Pańskiej.

Tomasz z Akwinu (1225 – 1274), korzystając z instrumentarium filozofii Arystotelesa, pisał, że sakrament złożony jest z materii i formy. Materią sakramentu są widzialne znaki (np. woda), formą zaś są słowa ustanowienia sakramentu. Sakramenty są znakami przypominającymi, wskazującymi i zapowiadającymi łaskę Bożą, odpuszczenie grzechów i zbawienie.

Definicja sakramentu w luteranizmie

Jeśli chodzi o definicję sakramentu, to nie znajdziemy jej w żadnej księdze wyznaniowej luteranckiego Kościoła, które weszły w skład „*Księgi zgody*” z 570 roku. Podejmowano liczne próby sformułowania definicji sakramentu Kościoła reformacji na podstawie wypowiedzi z ksiąg wyznaniowych, mających związek z chrztem i wieczerzą Pańską. Próby takie są możliwe i pożyteczne. Tu ograniczymy się tylko do Lutrowych katechizmów, w których mowa jest między innymi o chrzcie i wieczerzy Pańskiej. W nich ks. dr Marcin Luter pisze, czym jest chrzest i wieczerza Pańska. Stawia bowiem pytania: „Co to jest chrzest?” oraz „Co to jest wieczerza Pańska?”

Analizując katechizmowe definicje chrztu i wieczerzy Pańskiej, oczywiście sięgając także do odpowiedzi na pytania: „Co daje i sprawia chrzest?” oraz „Co daje i sprawia wieczerza Pańska (Sakrament ołtarza)?, jesteśmy w stanie uzmysłwić sobie, czym są sakramenty w rozumieniu Kościoła ewangelickiego.

Na pytanie: „Co to jest chrzest?”, Luter odpowiada:

📖 „Chrzest nie jest samą tylko wodą, ale wodą przykazaniem Bożym objętą i ze Słowem Bożym połączoną”.

Chodzi tu o Słowo Boże, ściślej mówiąc o Jezusowy nakaz udzielania sakramentu chrztu: „Słowo Pana naszego Jezusa Chrystusa, zapisane w ostatnim rozdziale Mateusza: «Idźcie tedy i nauczajcie wszystkie narody, chrzcząc je w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego»”.

Luter na pytanie: „Co to jest Sakrament Ołtarza?”, odpowiada:

📖 „Jest to prawdziwe ciało i prawdziwa krew Pana naszego Jezusa Chrystusa, pod chlebem i winem nam chrześcijanom do spożywania i picia przez samego Chrystusa ustanowione”.

Chodzi tu o polecenie Chrystusa, dane uczniom w wieczerniku przed ukrzyżowaniem Jezusa:

📖 „Tak piszą święci ewangelści Mateusz, Marek i Łukasz oraz Paweł święty: «Pan nasz Jezus Chrystus, tej nocy, której był wydany, wziął chleb i podziękowawszy, łamał i dawał uczniom swoim, mówiąc: Bierzcie, jedzcie, to jest ciało Moje, które się za was daje. To czyńcie na pamiątkę Moją. Podobnie, gdy było po wieczerzy, wziął i kielich, a podziękowawszy, dał im, mówiąc: Bierzcie i pijcie z niego wszyscy, ten kielich jest to nowe przymierze we krwi Mojej, która się za was wylewa na odpuszczenie grzechów. To czyńcie, ilekroć pic będziecie, na pamiątkę Moją»”.

W tych dwóch katechizmowych definicjach jest mowa o znaku materialnym, w chrzcie jest to woda, a wieczerzy Pańskiej chleb i wino, przede wszystkim o Słowie Bożym, nakazie Chrystusa, czyli ustanowieniu chrztu i wieczerzy Pańskiej przez Pana Kościoła, Jezusa Chrystusa. Mowa w katechizmie jest więc o materialnym znaku (woda, chleb i wino) oraz o Słowie Bożym, które łączy się z wodą oraz chlebem i winem. Gdy więc do materialnego znaku doda się Słowo Boże, powstaje sakrament.

Słowo Boże czyni więc sakrament, a z nim związana jest niewidzialna łaska Boża, a więc odpuszczenie grzechów i zbawienie. Konstytutywnym elementem w sakramencie jest Słowo Boże, słowa ustanowienia sakramentu przez Chrystusa.

Jasno wynika to z odpowiedzi Lutera na postawione przez niego pytanie: „Jak może woda tak wielkie rzeczy czynić?”, „Jaki pożytek przynosi takie spożywanie i picie?” oraz „Jak może cielesne spożywanie i picie tak wielkie rzeczy czynić?” I Luter odpowiada na nie kolejno:

📖 „Woda wprawdzie tego nie czyni, ale Słowo Boże, które jest z wodą i przy wodzie, tudzież wiara, ufająca temu Słowu Bożemu połączonemu z wodą, gdyż bez Słowa Bożego woda jest samą tylko wodą, a nie chrztem, lecz połączona ze Słowem Bożym jest Chrztem, to jest wodą życia pełną łaski i kąpielą narodzenia się na nowo w Duchu Świętym, jak święty Paweł mówi w liście do Tytusa, w rozdziale trzecim: Bóg zbawił nas przez kąpiel odrodzenia i odnowienia Ducha Świętego, którego wylał na nas obficie przez Jezusa Chrystusa, Zbawiciela naszego, abyśmy usprawiedliwieni będąc łaską Jego, stali się dziedzicami według nadziei żywota wiecznego”,

oraz

📖 „Na to wskazują nam słowa: za was się daje i wylewa na odpuszczenie grzechów. To jest, że w sakramencie przez te słowa udzielone nam zostaje odpuszczenie grzechów, życie i zbawienie; bo gdzie jest odpuszczenie grzechów, tam też jest życie i zbawienie” i wreszcie: „Spożywanie i picie wprawdzie tego nie czynią, lecz te słowa: Za was się daje i wylewa na odpuszczenie grzechów. Albowiem słowa te obok cielesnego pożywania i picia stanowią główną część sa-

kramentu, i kto tym słowem wierzy, ten ma, co one mówią i opiewają, to jest odpuszczenie grzechów”.

Na podstawie tych pytań i odpowiedzi, można dla celów katechetycznych skonstruować następującą definicję sakramentu: Sakrament jest świętą czynnością sprawowaną w Kościele, zleconą przez Jezusa Chrystusa (ustanowioną przez Chrystusa), na którą składa się materialny znak i zbawienna łaska Boża, o której mowa w słowach ustanowienia sakramentu. Definicję tę można modyfikować: zarówno skracać, jak i rozwijać. Należy jednak pamiętać, że musi zawsze składać się z trzech elementów: materialny znak, polecenie Chrystusa i niewidzialna łaska Boża. Także nie wolno zapomnieć o treści XIII artykułu „Wyznania augsburskiego”:

📖 „Kościoły nasze uczą, że **sakramenty są ustanowione nie tylko znakami rozpoznawczymi wśród ludzi, lecz raczej znakami i świadectwami woli Bożej wobec nas**, aby pokrzepiały i utwierdzały wiarę tych, co przystępują do sakramentów. Dlatego należy przystępować do sakramentów z wiarą, która ufa obietnicom, jakie są przez nie objawione i zapowiedziane”.

Sakramenty są więc nie tylko symbolicznymi czynnościami, ale mają one moc sprawczą, wyrażoną przez Chrystusa w słowach ustanowienia chrztu i wieczerzy Pańskiej.

Dlaczego brak definicji sakramentu w księgach wyznaniowych Kościoła luterańskiego? Wydaje się, że są dwie przyczyny, a mianowicie brak w Nowym Testamencie definicji sakramentu (chrztu i wieczerzy Pańskiej) oraz troska o uniknięcie zbędnej dyskusji na temat definicji sakramentów, którą by zapewne wywołała strona rzymskokatolicka na sejmie w Augsburgu.

Tematy do przemyślenia

- Czy potrzebna jest jasna i jednoznaczna definicja sakramentu?
- Czy wystarczająco jasno i często naucza się o sakramentach w naszym Kościele?